

Maria Szymańska
Alina Wasilewska

STANISŁAW BRETZNAJDER
(1907–1967)
(III-163)

Stanisław Bretsznajder urodził się 1 sierpnia 1907 r. w Mikołajowie na Ukrainie jako syn Romualda i Zofii z Bretsznajderów. Ojciec jego był inżynierem kolejnictwa. Uczęszczał do gimnazjum matematyczno – przyrodniczego im. Tytusa Chałubińskiego w Radomiu, którą ukończył w 1926 r. Już w trakcie nauki szkolnej, (1923–1925), zatrudnił się dodatkowo w Miejskim Laboratorium Analitycznym. W latach 1926–1930 studiował na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej. Równolegle, pogłębił swoje studia, szczególnie w dziedzinie elektrochemii technicznej w Wiedniu i w Berlinie oraz odbywając staże przemysłowe w zakładach polskich i niemieckich.

W 1930 r. na podstawie pracy z zakresu technologii nieorganicznej pt. *O działaniu pary wodnej na chlorek sodowy w wysokich temperaturach*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. Józefa Zawadzkiego uzyskał stopień inżyniera chemika.

Jako stypendysta po ukończeniu studiów wyjechał do Wiednia, gdzie pod kierunkiem prof. Jeana Billitera studiował elektrochemię techniczną. Następnie pracował nad tym zagadnieniem w firmie Crebs w Berlinie.

W 1931 r. objął stanowisko starszego asystenta na Politechnice Warszawskiej w Katedrze Technologii Chemii Nieorganicznej, której kierownikiem był prof. dr Józef Zawadzki.

W 1932 r. uzyskał stopień doktora na podstawie pracy pt. *O pewnych nieprawidłowościach w zachowaniu się układów CaO i CO₂*.

W roku 1935 z inicjatywy prof. Zawadzkiego rozpoczął pracę nad otrzymaniem glinu metalicznego z glin krajowych. Wyniki badań przedstawił jako rozprawę habilitacyjną, *Studia nad otrzymaniem czystych związków glinu z kaolinów* (1936).

Oprócz pracy naukowej rozwijał Stanisław Bretsznajder działalność dydaktyczną. Prowadził wykłady z inżynierii chemicznej na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej. Był w Polsce pierwszym wykładowcą tego przedmiotu. Równocześnie prowadził wykłady i ćwiczenia z technologii chemicznej na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego.

W latach 1940–1944 pracował w fabryce odczynników chemicznych J. Tobis w Warszawie. Brał też udział w ruchu oporu; uczestniczył w akcjach sabotażowych. Po upadku powstania warszawskiego przebywał w obozie w Pruszkowie, skąd został skierowany do szpitala w Komorowie.

W 1945 r. Stanisław Bretsznajder został powołany na stanowisko doradcy technicznego kierownika naukowego Państwowych Zakładów Chemicznych w Dworach koło Oświęcimia. Funkcję tę pełnił do roku 1949. Ponadto od 1945 do 1949 r. był kierownikiem Katedry Technologii Wielkiego Przemysłu Nieorganicznego na Politechnice Śląskiej w Gliwicach. W 1949 r. zorganizował Katedrę Projektowania Technologicznego Politechniki Warszawskiej.

W 1946 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym. W roku 1956 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

Prowadził ożywioną działalność organizacyjno-naukową. Był wiceprezesem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Chemicznego (1955–1956), członkiem Rady Ekonomicznej przy Urzędzie Rady Ministrów, Głównej Rady Chemicznej w Komitecie Nauki i Techniki, Rady Naukowo-Technicznej przy Ministrze Przemysłu Chemicznego. Ponadto brał udział w pracach Polskiego Komitetu Normalizacyjnego, uczestniczył w krajowych i międzynarodowych zjazdach naukowych.

W roku 1954 został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a w roku 1961 członkiem rzeczywistym.

Opublikował 147 prac z zakresu chemii fizycznej, inżynierii chemicznej i projektowania technologicznego. Był twórcą 35 patentów.

Odnaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł 14 kwietnia 1967 roku w Warszawie. Został pochowany w Alei Zasłużonych (grób 73) na Cmentarzu Powązkowskim.

Materiały Stanisława Bretsznajdera w ilości około 0,46 m.b. przekazane zostały w darze przez żonę Irenę Bretsznajder do Archiwum Polskiej Akademii Nauk w 1967 r.

Spuścizna Stanisława Bretsznajdera została uporządkowana przez Zofię Szymańską i Alinę Wasilewską, słuchaczki Policealnego Studium Ekonomicznego nr 2 w Warszawie – specjalność archiwistyka, pod kierunkiem mgr. Józefa Mizikowskiego.

W wyniku porządkowania materiały podzielono na 71 jednostek i zaopatrzone w jeden aneks. W pierwszej fazie prac porządkowych przeprowadzono szczegółową segregację akt oraz ich klasyfikację. Wynikiem tych prac było utworzenie pięciu zasadniczych grup, obejmujących odpowiednio: materiały twórczości naukowej, materiały działalności naukowej, materiały biograficzne, korespondencję, materiały osób obcych.

Do pierwszej grupy włączono materiały twórczości naukowej, wyodrębniając wśród nich: prace, artykuły i referaty, wykłady, recenzje i opinie, tłumaczenia z języków obcych oraz materiały warsztatowe.

Prace, artykuły i referaty dotyczą głównie zagadnień procesów kontaktowych, otrzymywania glinu metalicznego z glin krajowych oraz własności gazów i cieczy. Prace i artykuły niedatowane ułożono w układzie alfabetycznym. Ostatniej podgrupie artykułów, których Stanisław Bretsznajder był współautorem, nadano również układ alfabetyczny. Artykuł poświęcony życiu i działalności prof. Józefa Zawadzkiego umieszczono jako ostatnią pozycję tej podgrupy (j.a. 43).

Kolejna podgrupa to wykłady dotyczące m.in. roli chemii w rolnictwie.

Recenzje i opinie zgrupowano w kolejnej jednostce.

Tłumaczenia z języków obcych zawierają dwie pozycje radzieckich naukowców: D.N. Andrejewa i K.M. Malina (j.a. 53–54).

Na materiały warsztatowe składają się m.in. notatki z prac laboratoryjnych oraz wykazy literatury chemicznej.

Aktywną działalność prof. St. Bretsznajdera na polu pracy organizacyjno-naukowej i dydaktycznej prezentują materiały grupy II.

Pierwsza podgrupa tej grupy to ekspertyzy-orzeczenia dotyczące budowy Wadowickiej Fabryki Tektury i Fabryki Chemicznej w Jaworznie.

Podgrupę drugą stanowią materiały działalności naukowo-organizacyjnej, trzecią – materiały dydaktyczne.

Z materiałów drugiej podgrupy na uwagę zasługują notatki z konferencji dotyczące planu prac badawczych i inwestycyjnych w Polsce (j.a. 59) oraz materiały związane z działalnością twórcy spuścizny w Komisji ds. Nagród Państwowych przy Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej (j.a. 61).

Materiały dydaktyczne to m.in. sprawozdanie z działalności Zakładów Chemii Nieorganicznej Uniwersytetu Łódzkiego i Politechniki Łódzkiej oraz projekty programów nauczania chemii na wyższych uczelniach (j.a. 67).

Grupa III to materiały biograficzne, na które składają się: autożyciorys, nominacja oraz zaświadczenia o wyjazdach służbowych.

Grupę IV stanowi korespondencja wychodząca i wpływająca, którą zaopatrzone w aneks (j.a. 70). Na korespondencją wpływającą składa się jeden list.

Spuściznę zamykają materiały osób obcych.

W wyniku porządkowania materiały podzielone zostały na 71 jednostek, które uzupełnia jeden aneks. Materiały opatrzone zostały w Archiwum PAN sygnaturą III-163, w bazie szukawarchiwach mają nr 277.

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Stanisława Bretsznajdera*, Archiwum PAN, sygn. III-163, j. 68–69
2. *Minerwa Polska – Kartoteka Uczonych Polskich (1946–1950)*
3. Kawecki Wiesław, *Stanisław Bretsznajder 1907–1967*, „Nauka Polska”, 1967, nr 5
4. Kawecki Wiesław, *Stanisław Bretsznajder 1907–1967*, „Przemysł Chemiczny”, 1967, nr 7
5. Pawlikowski Stefan, *Stanisław Bretsznajder*, „Nauka Polska”, 1962, nr 1

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I	Materiały twórczości naukowej	1–56
A	Prace, artykuły i referaty	1–47
B	Wykłady	48–51
C	Recenzje i opinie	52
D	Tłumaczenia	53–54
E	Materiały warsztatowe	55–56
II	Materiały działalności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej	57–67
A	Ekspertyzy-orzeczenia	57–58
B	Materiały działalności naukowo-organizacyjnej	59–65
C	Materiały działalności dydaktycznej	66–67
III	Materiały biograficzne	68–69
IV	Korespondencja	70
V	Materiały osób obcych	71
	Aneksy	1

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Prace, artykuły i referaty

1. *Zagadnienie powiększania skali projektowania chemicznego procesu przemysłowego*
Praca, cz. I
1955, rkp., l., k. 172
2. Jw.
Praca, cz. II
1955, rkp., l., k. 199
3. Jw.
Praca, cz. III
1955, rkp., l., k. 311
4. *Absorpcja dwutlenku siarki w roztworach zasadowego siarczanu glinowego*
Praca
B.d., rkp., l., k. 98

5. *Obliczanie wstępne aparatury do produkcji 10 000 t. Al₂O₃ na rok z glinu krajowego metodą H₂SO₄*
Praca
B.d., rkp., l., k. 123
6. *O niektórych zagadnieniach teoretycznych powiększenia skali technicznej procesów kontaktowych*
Praca
B.d., rkp., l., k. 184
7. *Problemy przemysłowych procesów kontaktowych*
Praca
B.d., rkp., l., k. 245
8. *Studia nad otrzymywaniem czystych związków glinu z glin i kaolinów*
Praca
B.d., rkp., l., k. 101
9. *Szybkość procesów technicznych (kinetyka, kataliza)*
Praca
B.d., rkp., l., k. 105
10. *Teoria procesu kontaktowego utleniania amoniaku*
Praca
B.d., rkp., l., k. 143
11. *Własności gazów i cieczy*
Praca, cz. I–IV
B.d., rkp., l., k. 296
12. Jw.
Praca, cz. V–IX
B.d., rkp., l., k. 416
13. Jw.
Praca, cz. X–XIII
B.d., rkp., l., k. 245
14. Jw.
Praca, cz. XV–XVI
B.d., rkp., l., k. 98
15. *Ekstrakcja siarki i rud krajowych*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 35
16. *Energia aktywacji reakcji kontaktowej*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 86
17. *Filtr płytowy ciągły*
Artykuł

- B.d., rkp., l., k. 7
18. *Katalityczne utlenianie dwutlenku siarki zaabsorbowanego w roztworze zasadowego siarczanu glinowego*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 35
 19. *Niektóre problemy modelowania procesów zachodzących z udziałem reakcji chemicznej*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 15
 20. *Nowa metoda otrzymywania hutniczego tlenku glinowego i innych związków glinu z glin*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 46, fot. 8
 21. *O intensyfikacji procesów przemysłu chemicznego*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 38
 22. *O przebiegu reakcji typu: A (ciało stałe) + B (gaz) — C (ciało stałe)*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 50
 23. *Otrzymywanie wodorotlenków sodowego i potasowego na drodze elektrolitycznej I*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 39
 24. *O szybkości reakcji utleniania amoniaku*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 38
 25. *Pewne zastosowanie teorii podobieństwa do rozwiązania problemów chemicznej technologii*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 36
 26. *Powietrze, woda i węgiel jako surowce przemysłu chemicznego*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 23
 27. *Procesy fizykochemiczne pod wysokimi ciśnieniami*
Artykuł
B. d., rkp., l., k. 71
 28. *Przyczynek do poznania zagadnienia powiększania skali procesów zachodzących z udziałem reakcji chemicznej*
Artykuł
B. d., rkp., l., k. 3
 29. *Sposób otrzymania czystych kryształów siarczanu glinu*

- Artykuł
B.d., rkp., l., k. 20
30. *Termodynamika techniczna*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 34
31. *Tworzenie się i rola zarodków fazy stałej w procesach dysocjacji termicznej*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 12
32. *Wybór metody otrzymywania gazu do syntezy benzyny*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 7
33. B.S., Boczar J., Piskorski J., *Hydroliza siarczanu glinowego w roztworach w wysokich temperaturach*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 34
34. B.S., Cebulski A., Lis J., Łukaszewicz T., Porowski J., *Filtracja w procesie otrzymywania siarczanu i tlenku glinowego z gliny*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 26
35. B. S., Chomicz D., Leśniewicz L., *Określenie charakteru przepływu płynów w modelach aparatów*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 23
36. B. S., Ganc R., Kawecki W., Kotowska W., *Udział warstwy pianowej w procesie barbotażowej absorpcji gazów w cieczach*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 8
37. B.S., Jarociński A., Kawecki W., Riedl W., *Utlenianie nitrozy tlenem pod ciśnieniem wyższym od atmosferycznego*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 47
38. B. S., Kotowska Wilhelmina, Piskorski Jerzy, *O przebiegu reakcji między siarczanem żelazowym i dwutlenkiem siarki w roztworach zawierających siarczan glinowy*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 37
39. B. S., Kotowska W., *Rozpuszczalność alunu glinowo-amonowego w wodnych roztworach kwasu siarkowego*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 6
40. B. S., Kotowska W., *Związki siarczanu żelazowego z dwutlenkiem siarki*
Artykuł

B.d., rkp., l., k. 26

41. B.S., Leśniewicz L., *Studia nad procesami wibracyjnymi w warstwie sypkiej*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 4
42. B.S., Lis J., Łukasiewicz T., Piskorski J., Korowski J., Ziółkowski D., *Filtracja w procesie otrzymywania siarczanu i tlenku glinowego z gliny*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 46
43. *Józef Zawadzki: życie i działalność*
Artykuł
1951, rkp., l., k. 56
44. *Niektóre problemy przemysłowych procesów katalitycznych*
Referat
1952, rkp., l., k. 22
45. *Problemy kinetyki reakcji kontaktowych*
Referat
1952, rkp., l., k. 21
46. *Zasady sporządzania schematu technologicznego*
Koreferat
B.d., rkp., l., k. 8
47. *Prace naukowe i zagadnienie szkolenia kadr i katedr Inżynierii Chemicznej i Maszynoznawstwa w perspektywie planu sześcioletniego*
Referat
B.d., rkp., l., k. 12

B. Wykłady

48. *Technologia podstawowych procesów produkcyjnych w przemyśle nieorganicznym i syntezy chemicznej*
Plan wykładu
1948, rkp., l., k. 5
49. *Racjonalizacja i wynalazczość w przemyśle chemicznym*
Wykład dla opiekunów Kółek Racjonalizatorów w Gliwicach
1950, rkp., l., k. 43
50. *Chemia na usługach rolnictwa*
Wykład
1954/1955, rkp., l., k. 6
51. *Agrotechnika*
Fragment wykładu
B.d., rkp., l., k. 2

C. Recenzje i opinie

52. Adamski Tadeusz, Kalinowski Bohdan, *Sposób mielenia materiałów twardych*

Bławak, *Zagadnienia katalizy technicznej*
Ciborowski Janusz, *Inżynieria chemiczna*
Chemika i technika, t. XII: *specjalne materiały konstrukcyjne w przemyśle*
chemicznym

Opinie i recenzje prac i referatów
1963, rkp., l., k. 53

D. Tłumaczenia

53. Andrejew D.H., *Zastosowanie elektrycznych wyładowań do chemicznych procesów technologicznych*

Tłumaczenie z języka rosyjskiego
1956, rkp., l., k. 56

54. Arkin N.L., Boryczkow G.K., Glinko M.G., Malin K.M., *Technologia kwasu siarkowego*

Tłumaczenie z języka rosyjskiego
1953, rkp., l., k. 759
Druk: Warszawa 1953

E. Materiały warsztatowe

55. Chemia

Notatki z prac laboratoryjnych i literatury naukowej
1937–1964, rkp., l., k. 180

56. Jw.

Wykazy literatury przedmiotu
1945–1948, rkp., l., k. 41

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ, ORGANIZACYJNEJ I DYDAKTYCZNEJ

A. Ekspertyzy-orzeczenia

57. Wadowicka Fabryka Tektury

Ekspertyza
1946, rkp., l., k. 5

58. Państwowa Fabryka Chemiczna „Azot” w Jaworznie

Ekspertyza dotycząca budowy oddziału węgla potasu
1948, rkp., l., k. 19

B. Materiały działalności naukowo-organizacyjnej

59. Plan prac badawczych i inwestycyjnych w Polsce

Notatki z konferencji
1947–1965, l., k. 250

60. Katedry Inżynierii Chemicznej Projektowania Technologicznego i Maszynoznawstwa na wyższych uczelniach

Uwagi do planu prac naukowo-badawczych
1955–1956, rkp., l., k. 6

61. Komisja ds. nagród państwowych przy Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej
Wnioski, składy osobowe komisji

1954–1964, rkp., l., k. 69

62. III Konferencja Chemiczna
Brudnopisy listów
1956, rkp., l., k. 13
63. Conference internationale des arts chimiques
Sprawozdanie z konferencji we Francji
1965, rkp., l., k. 2
64. Projekt uchwały Rady Ministrów
Uwagi dotyczące prac badawczych wykonywanych na wyższych uczelniach,
ważnych dla potrzeb gospodarki narodowej
B.d., rkp., l., k. 5
65. W. Kemula,
L. Leśniewicz,
W. Trzebiatowski
Opinie o działalności naukowo-dydaktycznej
B.d., rkp., l., k. 12

C. Materiały działalności dydaktycznej

66. Politechnika Łódzka Zakład Chemii Nieorganicznej
Uniwersytet Łódzki Zakład Chemii Nieorganicznej
Sprawozdania
1950–1956, rkp., l., k. 3
67. Programy nauczania chemii na wyższych uczelniach
Projekty, notatki z konferencji
B.d., rkp., l., k. 45

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

68. Autożyciorys, nominacja, zaświadczenia o wyjazdach służbowych
1945–1950, rkp., l., k. 9
69. Wykaz prac ogłoszonych drukiem
1956–1957, rkp., l., k. 4

IV. KORESPONDENCJA

70. Korespondencja wychodząca
Korespondencja wpływająca
1952–1962, rkp., l., k. 27, zob. aneks

V. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

71. List dr. J. Dalińskiego do redakcji „Przemysłu Chemicznego”
1931, masz., l., k. 1

ANEKS

- J. 70 Korespondencja wychodząca

Dorabialska Alicja	b.d.	1. 1
Gosudarstvennoe naučno-techničeskoe izdatelstvo chimičeskoj literatury	1954	1. 1
Malin K.M.	1952	1. 1
Swinarski Antoni	b.d.	1. 1
Urbański Tadeusz	1956	1. 1
Korespondencja wpływająca „Przemysł Chemiczny”, redakcja	1962	1. 1